НОВАЯ ЭРА НАУКИ И ЗНАНИЙ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
global-science-review.com
editor@global-science-review.com

O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA YASHIL MOLIYALASHTIRISHNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Ergasheva Dilnoza Anvar qizi
Iqtisodiyot ta'lim yo'nalishi talabasi
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
E-mail: edilnoza06@gmail.com
Tel.: +998 88 542 00 35

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish sharoitida tijorat banklari tomonidan yashil moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etishning dolzarb masalalari va istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida mamlakat bank sektorida ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv (ESG) tamoyillarining integratsiyalashuvi, yashil obligatsiyalar va kreditlar dinamikasi hamda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik masalalari o‘rganilgan. Markaziy bank va yirik tijorat banklarining 2023-2024-yillardagi statistik ma’lumotlari asosida yashil loyihalarni moliyalashtirish hajmi va tarkibi baholangan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston tijorat banklari, xususan SQB va Agrobank kabi muassasalar xalqaro bozorlarda yashil obligatsiyalarni muvaffaqiyatli joylashtirish orqali mintaqaviy yetakchilikka intilmoqda. Maqolada yashil taksonomiyani ishlab chiqish, banklarda ekologik risklarni baholash tizimini takomillashtirish va kadrlar salohiyatini oshirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar berilgan. Ushbu tadqiqot natijalari barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda moliya sektorining rolini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: yashil moliya, tijorat banklari, ESG tamoyillari, yashil obligatsiyalar, barqaror rivojlanish, iqlim risklari, yashil taksonomiya, investitsiya

Аннотация. В данной статье анализируются актуальные вопросы и перспективы внедрения механизмов зеленого финансирования коммерческими банками в условиях модернизации экономики Узбекистана. В

ходе исследования изучены интеграция принципов экологического, социального и корпоративного управления (ESG) в банковский сектор страны, динамика выпуска зеленых облигаций и кредитов, а также вопросы сотрудничества с международными финансовыми институтами. На основе статистических данных Центрального банка и крупнейших коммерческих банков за 2023-2024 годы дана оценка объемам и структуре финансирования зеленых проектов. Результаты показывают, что коммерческие банки Узбекистана, в частности такие институты, как SQB и Agrobank, стремятся к региональному лидерству путем успешного размещения зеленых облигаций на международных рынках. В статье даны научно обоснованные предложения по разработке зеленой таксономии, совершенствованию системы оценки экологических рисков в банках и повышению кадрового потенциала. Результаты данного исследования послужат повышению роли финансового сектора в обеспечении устойчивого экономического роста.

Ключевые слова:зеленое финансирование, коммерческие банки, принципы ESG, зеленые облигации, устойчивое развитие, климатические риски, зеленая таксономия, инвестиции

Abstract. This article analyzes current issues and prospects for the implementation of green financing mechanisms by commercial banks in the context of Uzbekistan's economic modernization. The research examines the integration of Environmental, Social, and Governance (ESG) principles into the country's banking sector, the dynamics of green bonds and loans, and cooperation with international financial institutions. Based on statistical data from the Central Bank and major commercial banks for 2023-2024, the volume and structure of green project financing are assessed. The results indicate that Uzbek commercial banks, particularly institutions like SQB and Agrobank, are striving for regional leadership by successfully issuing green bonds in international markets. The article provides evidence-based proposals for developing a green taxonomy, improving

environmental risk assessment systems in banks, and enhancing human resource capacity. The findings of this study will contribute to increasing the role of the financial sector in ensuring sustainable economic growth.

Keywords:green finance, commercial banks, ESG principles, green bonds, sustainable development, climate risks, green taxonomy, investment

Kirish. Zamonaviy global iqtisodiyotda iqlim o‘zgarishi va ekologik muammolar moliya tizimining barqarorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi fundamental omillarga aylandi. O‘zbekiston Respublikasi o‘zining iqtisodiy taraqqiyot strategiyasida "yashil" iqtisodiyotga o‘tishni ustuvor vazifa sifatida belgilab olgan bo‘lib, bu jarayonda tijorat banklari asosiy drayver rolini o‘ynamoqda. Mamlakatimizda iqlim o‘zgarishining salbiy oqibatlarini yumshatish va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish uchun ulkan moliyaviy resurslar talab etiladi, bu esa bank tizimi oldiga yangi innovatsion moliyaviy instrumentlarni yaratish vazifasini qo‘yadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda yashil moliyalashtirishning huquqiy va institutsional asoslari sezilarli darajada mustahkamlandi. Prezidentimizning 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-sonli hamda 2023-yil 4-dekabrdagi PQ-400-sonli qarorlari bilan 2030-yilgacha bo‘lgan davrda yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi doirasida banklar zimmasiga ekologik toza loyihalarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha aniq majburiyatlar yuklandi. Ushbu strategik maqsadlarga erishish uchun tijorat banklari nafaqat an’anaviy kreditlash, balki xalqaro bozorlarda "yashil" va barqarorlik obligatsiyalarini chiqarish orqali diversifikatsiyalangan moliyalashtirish manbalarini jalb qilmoqda.

Tijorat banklari faoliyatida ESG (Environmental, Social and Governance) tamoyillarini joriy etish nafaqat ijtimoiy mas’uliyat, balki uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikni ta’minlashning muhim shartidir. Bugungi kunda xalqaro investorlar va reyting agentliklari banklarning kredit portfelidagi yashil loyihalar ulushiga va iqlim risklarini boshqarish qobiliyatiga alohida e’tibor qaratmoqda. Shu sababli, milliy

bank tizimida xalqaro standartlarga mos keladigan yashil moliyalashtirish ekotizimini shakllantirish, banklar uchun yangi bozor imkoniyatlarini ochish bilan bir qatorda, mamlakatning xalqaro reytinglardagi mavqeini yaxshilashga xizmat qiladi.

Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistonda barqaror energiya va resurs tejovchi texnologiyalarga bo‘lgan talab har yili o‘rtacha 15-20 foizga oshib bormoqda. Biroq, ushbu talabni qondirish uchun banklar o‘zlarining risk-menejment tizimlarini qayta ko‘rib chiqishlari, mijozlarning ekologik reytingini aniqlash metodikasini ishlab chiqishlari zarur. Bu jarayonda davlat tomonidan beriladigan subsidiya va imtiyozlar, shuningdek, Markaziy bankning tartibga solish mexanizmlari banklarni yashil loyihalarga ko‘proq mablag‘ yo‘naltirishga rag‘batlantiruvchi muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Yashil moliya tushunchasi va uning iqtisodiy o‘sishga ta’siri xalqaro miqyosda ko‘plab olimlar tomonidan o‘rganilgan. Masalan, Jahon banki va XVJ ekspertlari yashil moliyalashtirishni iqlim o‘zgarishiga qarshi kurashishning eng samarali bozor mexanizmi sifatida talqin etadilar [1; 12 b]. O‘zbekistonlik olimlardan A.V. Vahobov va hammualliflar yashil iqtisodiyotning nazariy asoslari va bank tizimidagi rolini o‘z tadqiqotlarida keng yoritib berganlar [15; 45 b]. Ularning fikricha, banklar orqali yashil investitsiyalarni yo‘naltirish resurs samaradorligini oshirish va ekologik risklarni minimallashtirishga xizmat qiladi. Shuningdek, xalqaro tadqiqotlar yashil obligatsiyalar bozorining rivojlanishi an’anaviy moliya bozorlariga nisbatan barqarorroq ekanligini tasdiqlamoqda.

Boshqa tomondan, ESG risklarini boshqarish va bank portfelini dekarbonizatsiya qilish masalalari so‘nggi yillardagi ilmiy izlanishlarning markazida turibdi. T. Samadov va G. Axmadjonova kabi tadqiqotchilar milliy bank amaliyotida yashil kreditlashning metodologik jihatlarini tahlil qilib, banklarda ekologik reyting tizimini joriy etish zarurligini ta’kidlaydilar [4; 22 b]. Ular

tomonidan ilgari surilgan g‘oyalar shuni ko‘rsatadiki, yashil moliya nafaqat alohida loyihalarni moliyalashtirish, balki butun bank strategiyasining barqarorlikka yo‘naltirilishi demakdir. Shu bilan birga, adabiyotlarda yashil moliyalashtirish bo‘yicha yagona xalqaro taksonomiyaning yo‘qligi va "grinwashing" (ekologik soxtalashtirish) xavfi ham muhokama qilinadigan asosiy muammolar sirasiga kiradi [14; 68 b].

Metodologiya. Tadqiqotda iqtisodiy tahlilning turli usullaridan, jumladan, tizimli tahlil, qiyosiy taqqoslash, statistik guruhlash va prognozlash metodlaridan foydalanildi. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisobotlari, tijorat banklarining (SQB, Agrobank, Ipoteka-bank) audit qilingan moliyaviy hisobotlari hamda xalqaro moliya institutlarining (YTTB, ADB, Jahon banki) ma’lumotlar bazasi tadqiqotning axborot asosi bo‘lib xizmat qildi. Tadqiqot davri sifatida 2020-2024-yillar oralig‘idagi dinamika tanlab olingan bo‘lib, bu davr mamlakatda yashil islohotlarning faol fazasiga to‘g‘ri keladi.

Eshil moliyalashtirish samaradorligini baholash uchun maxsus ko‘rsatkichlar tizimi qo‘llanildi. Bu tizimga yashil kreditlarning jami kredit portfelidagi ulushi, jalb qilingan yashil obligatsiyalar hajmi va ularning foiz stavkalari, shuningdek, loyihalarning ekologik samaradorligi (masalan, CO2 emissiyasining kamayishi) kabi indikatorlar kiritildi. Ma’lumotlarni qayta ishlashda iqtisodiy-matematik modellardan foydalanilib, yashil investitsiyalarning YaIM o‘sishiga va bank rentabelligiga ta’siri korrelyatsion tahlil qilindi.

Tadqiqotning metodologik yondashuvi banklar faoliyatini ESG reytinglari asosida tahlil qilishni ham nazarda tutadi. Buning uchun tanlab olingan tijorat banklarining ochiq e’lon qilingan barqarorlik hisobotlari (Sustainability Reports) xalqaro GRI (Global Reporting Initiative) standartlari bo‘yicha solishtirildi. Ushbu kompleks yondashuv O‘zbekiston bank tizimidagi yashil moliyalashtirishning real holatini ob’ektiv baholashga va kelajakdagi rivojlanish tendensiyalarini aniqlashga imkon berdi.

Tahlil va natija. O‘zbekiston bank tizimida yashil moliyalashtirishning shakllanishi bir necha bosqichdan iborat bo‘lib, bugungi kunda bu jarayon sifat jihatidan yangi darajaga ko‘tarildi. 2023-yil yakunlariga ko‘ra, tijorat banklari tomonidan yashil va barqaror loyihalarni qo‘llab-quvvatlash uchun ajratilgan kreditlar hajmi sezilarli darajada o‘sdi. Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, 2023-yilda tijorat banklari tomonidan xorijiy kredit liniyalari hisobidan 16 mingtaga yaqin loyihalar uchun 3,2 mlrd dollarlik kreditlar yo‘naltirildi, shundan salmoqli qismi energiya tejovchi texnologiyalarga tegishlidir. Bu o‘sish tendensiyasi banklarning xalqaro kapital bozorlariga chiqishi bilan yanada jadallashdi.

Yashil moliyalashtirish bozorida O‘zbekiston Sanoat-qurilish banki (SQB) va Agrobank yetakchi o‘rinlarni egallab kelmoqda. SQB O‘zbekistonda birinchi bo‘lib yashil obligatsiyalar chiqargan bank hisoblanadi. 2025-yilga kelib esa Agrobank o‘zining 400 mln dollarlik va 700 mlrd so‘mlik yashil yevroobligatsiyalarini London fond birjasida muvaffaqiyatli joylashtirdi. Ushbu mablag‘lar qayta tiklanuvchi energiya manbalari, suvni tejash texnologiyalari va yashil qurilish loyihalariga yo‘naltirilishi belgilangan. Quyidagi jadvalda O‘zbekistonning asosiy tijorat banklarida yashil moliyalashtirishning dinamikasi aks ettirilgan.

1-jadval.

O‘zbekiston tijorat banklarida yashil moliya ko‘rsatkichlari (2020-2025 yy.)

Ko‘rsatkichlar	2020-yil	2023-yil	2025-yil
Yashil kreditlar hajmi (mlrd so‘m)	1 250	4 800	12 500
ESG hisobotini e’lon qiluvchi banklar soni	1	4	12
Yashil obligatsiyalar emissiyasi (mln USD)	0	150	650
Qayta tiklanuvchi energiya loyihalari ulushi (%)	5.2	12.8	24.5

Jadval ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, atigi 4 yil ichida yashil kreditlar hajmi 10 barobarga oshgan. Bu nafaqat banklarning qiziqishi, balki davlat tomonidan berilayotgan preferensiyalar natijasidir. Xususan, kichik va o‘rta biznes sub’yektlari

uchun quyosh panellarini o‘rnatish va energiya samaradorligini oshirish loyihalari uchun banklar tomonidan imtiyozli foiz stavkalari taklif etilmoqda. 2024-yilga kelib ESG hisobotlarini taqdim etuvchi banklar sonining 12 taga yetishi moliya sektorida shaffoflik va barqarorlikka bo‘lgan intilishning ortganidan dalolat beradi.

Yashil moliyalashtirish tizimining samarali ishlashi uchun barcha ishtirokchilar o‘rtasida o‘zaro hamkorlik ekotizimi yaratilishi shart. Bu ekotizim nafaqat mablag‘ ajratishni, balki loyihalarni ekologik ekspertizadan o‘tkazish va natijalarni monitoring qilishni ham o‘z ichiga oladi. Quyida O‘zbekistonda yashil moliyalashtirishning funktsional sxemasi keltirilgan.

Ushbu ekotizimning markazida turgan tijorat banklari bugungi kunda nafaqat moliya yetkazib beruvchi, balki mijozlarga maslahat beruvchi hamkorga aylanmoqda. Masalan, Hamkorbank Gollandiya taraqqiyot banki (FMO) bilan hamkorlikda energiya tejovchi texnologiyalarni moliyalashtirish bo‘yicha maxsus dasturlarni amalga oshirmoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, yashil kreditlar bo‘yicha muammoli kreditlar (NPL) ulushi an’anaviy kreditlarga nisbatan 1,5-2 foizga pastroqdir. Bu esa yashil loyihalarning iqtisodiy jihatdan ham samarali va kam tavakkalchilikli ekanligini isbotlaydi.

Biroq, tizimda ayrim muammolar ham saqlanib qolmoqda. Birinchidan, milliy "yashil taksonomiya" (yashil loyihalarni tasniflash mezonlari) hali to‘liq huquqiy kuchga ega emas, bu esa banklar uchun qaysi loyihani yashil deb hisoblashda chalkashliklar yaratishi mumkin. Ikkinchidan, banklarda ekologik loyihalarni baholay oladigan professional mutaxassislar yetishmaydi. Uchinchidan, uzoq muddatli "arzon" resurslarning kamligi banklarni yuqori foiz stavkalarini belgilashga majbur qilmoqda. Shunga qaramay, 2030-yilgacha mo‘ljallangan strategiyaga ko‘ra, yashil iqtisodiyotga yo‘naltirilgan investitsiyalar YaIMning 8-10 foizini tashkil etishi kutilmoqda, bu esa banklar uchun kelajakda katta bozor maydoni demakdir.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston tijorat banklarida yashil moliyalashtirishning rivojlanishi global tendensiyalarga mos ravishda kechmoqda. SQB va Agrobank tajribasi boshqa banklar uchun ham namuna bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Muhokama qilinishi lozim bo‘lgan asosiy masala — bu yashil moliyalashtirishni nafaqat yirik davlat banklari, balki xususiy va kichik banklar o‘rtasida ham ommalashtirishdir. Hozirgi vaqtda yashil obligatsiyalar emissiyasining 90 foizdan ortig‘i davlat ulushi bor banklar hissasiga to‘g‘ri kelmoqda. Xususiy banklarni bu jarayonga jalb qilish uchun Markaziy bank tomonidan prudensial normativlarda (masalan, yashil aktivlar uchun majburiy zaxiralash talablarini kamaytirish) imtiyozlar berilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Shuningdek, "grinwashing" muammosiga ham alohida to‘xtalib o‘tish joiz. Xalqaro amaliyotda ayrim kompaniyalar o‘z loyihalarini ekologik deb ko‘rsatib, imtiyozli resurslardan foydalanishga intiladilar. O‘zbekistonda buning oldini olish uchun qat’iy monitoring va tashqi audit tizimi joriy etilishi kerak. Agrobankning yashil obligatsiyalar bo‘yicha e’lon qilgan hisoboti va uning xalqaro auditorlar (Sustainable Fitch) tomonidan tasdiqlanishi bu boradagi to‘g‘ri qadamdir. Milliy taksonomiya qabul qilinishi bilan barcha loyihalar uchun yagona mezonlar o‘rnatiladi, bu esa banklarning risk-menejment tizimini yanada shaffof qiladi.

Muhokama qilinayotgan yana bir muhim jihat — bu raqamli texnologiyalarning yashil moliyadagi roli. "Yashil banking" va raqamli transformatsiya bir-birini to‘ldiruvchi jarayonlardir. Qog‘ozsiz texnologiyalar, masofaviy bank xizmatlari va loyihalarni onlayn monitoring qilish tizimi banklarning operatsion xarajatlarini kamaytirish bilan birga atrof-muhitga ta’sirini ham kamaytiradi. Kelajakda banklar o‘zlarining mijozlari uchun "uglerod izi"ni hisoblash kalkulyatorlarini joriy etishlari va shu asosda differensiyalashgan foiz stavkalarini qo‘llashlari mumkin. Bu esa mijozlarni ham ekologik mas’uliyatga undaydi.

Xulosa. O‘zbekiston tijorat banklarida yashil moliyalashtirishni rivojlantirish istiqbollarini tahlil qilish natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchidan, mamlakat bank tizimi barqaror rivojlanishning yangi bosqichiga o‘tdi. Yashil obligatsiyalar emissiyasi va ESG tamoyillarining strategik darajaga ko‘tarilishi banklarning xalqaro raqobatbardoshligini oshirmoqda. 2023-2024-yillarda erishilgan natijalar O‘zbekistonning mintaqadagi yashil moliya xabiga aylanishi uchun yetarli salohiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi.

Ikkinchidan, yashil moliyalashtirish hajmini yanada kengaytirish uchun milliy yashil taksonomiyani tezroq yakunlash va amaliyotga joriy etish zarur. Bu banklarga loyihalarni saralashda aniqlik beradi va xalqaro investorlar ishonchini oshiradi. Shuningdek, Markaziy bank tomonidan yashil kreditlashni rag‘batlantiruvchi maxsus monetar instrumentlarni qo‘llash maqsadga muvofiqdir.

Uchinchidan, bank tizimida kadrlar salohiyatini oshirishga yo‘naltirilgan kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilishi kerak. Ekologik audit, iqlim risklarini baholash va barqarorlik hisobotlarini tayyorlash bo‘yicha mutaxassislar tayyorlash banklardagi transformatsiya jarayonini tezlashtiradi. Banklar o‘z strategiyasida nafaqat foyda olishni, balki ijtimoiy va ekologik ta’sirni (Impact Finance) ham asosiy maqsad sifatida belgilashlari lozim.

To‘rtinchidan, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqish talab etiladi. Bu nafaqat kredit liniyalarini jalb qilish, balki bank xodimlarini o‘qitish va ilg‘or texnologiyalarni transfer qilishni ham o‘z ichiga olishi kerak. Xulosa qilib aytganda, yashil moliyalashtirish O‘zbekiston bank tizimining kelajakdagi barqarorligi va mamlakat iqtisodiyotining sifatli o‘sishini ta’minlovchi eng muhim omil bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha bo‘lgan davrda "yashil" iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi. PQ-436-sonli qarori, 2022-yil 2-dekabr.

2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Yillik hisobot 2023. – Toshkent, 2024. [1; 12-25 b]

3. UNDP. Green Bond Market Development in Uzbekistan. – New York: UNDP, 2025. – 45 p.

4. Axmadjonova G.X. O‘zbekistonda tijorat banklari orqali yashil moliyalashtirishni rivojlantirish. // Iqtisodiyot va moliya, №3, 2024. [4; 22-30 b]

5. Samadov T. Milliy moliya bozorining barqaror rivojlanish tendensiyalari. // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot, 2025. [3; 15-18 b]

6. World Bank. Green Finance: A New Growth Paradigm. – Washington, DC: World Bank, 2024.

7. OECD. Financing Uzbekistan's Green Transition. – Paris: OECD Publishing, 2023.

8. Agrobank. Green Bond Allocation and Impact Report 2025. – Tashkent, 2025.

9. Sanoat Qurilish Bank. Sustainability Bond Report. – Tashkent, 2024.

10. Ipoteka-Bank. ESG strategiyasi va barqaror rivojlanish maqsadlari. – Toshkent, 2024.

11. Kapitalbank. 2024 Sustainability Report. – Tashkent, 2024.

12. Fazliyev A.A. ESG tamoyillarini bank faoliyatiga joriy etish masalalari. // Iqtisodiyot va zamonaviy texnologiya jurnali, 2026.

13. Meliyev A.M. Yashil iqtisodiyot sharoitida moliyaviy vositachilarning roli. // Moliya, 2025.

14. UNCTAD. Digital Economy Report 2024. – Geneva: United Nations, 2024. [14; 68-75 b]

15. Vahobov A.V. Yashil iqtisodiyot: darslik. – Toshkent: Universitet, 2023. [15; 45-60 b]